DANUTA KOŁODZIEJCZYK
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
– Państwowy Instytut Badawczy

**Instytucjonalny wymiar procesu zrównoważonego
rozwoju obszarów wiejskich**

Wprowadzenie

W ostatnich latach zrównoważony rozwój jako koncepcja rozwoju przestrzeni wzbudza szerokie zainteresowanie. Opiera się on na założeniu, że kwestii środowiska przyrodniczego nie należy oddzielać od zjawisk ekonomicznych i społecznych. Założenia te powstały wraz ze wzrostem zainteresowania społeczeństwa narastającymi zagrożeniami występującymi w środowisku przyrodniczym powstałymi w wyniku podejmowanych działań w sferze ekonomicznej i społecznej. Chodziło o poszukiwanie rozwiązań, które by zapobiegały tym niekorzystnym zjawiskom w środowisku przyrodniczym. Do chwili obecnej pojęcie zrównoważonego rozwoju nie zostało precyzyjnie zdefiniowane i jest różnie definiowane, m.in. przez Poskrobkę (1997), Borysa (2001, 2002), Koźłowskiego (1997), Dalego (2002). W rozważanych koncepcjach leży wspólna idea – systemowe ujmowanie zjawisk społecznych, gospodarczych i środowiskowych oraz przedstawienie zachodzących między nimi relacji.

W Unii Europejskiej (również w Polsce) zasady zrównoważonego rozwoju we wszystkich dziedzinach życia gospodarczego, społecznego i ekologicznego obowiązują od momentu przyjęcia Agendy 21, tj. początku lat 90. XX wieku. Znalazło to odzwierciedlenie w wielu ważnych dokumentach politycznych i strategicznych Unii. Idee zrównoważonego rozwoju coraz częściej uważa się również za koncepcję rozwoju obszarów wiejskich, ponieważ przyjęte w niej

zasady prowadzą do racjonalnego gospodarowania przestrzenią wiejską, dając tym samym większe możliwości poprawy jakości życia obecnym i przyszłym mieszkańcom tych obszarów. Nowy paradygmat rozwoju obszarów wiejskich przejawia się również we wzroście znaczenia czynników endogenicznych oraz roli powiązań między nimi. Nie ulega wątpliwości, że skuteczność podejmowanych działań w zakresie zrównoważonego rozwoju w dużym stopniu zależy od sprawnego systemu instytucjonalnego od szczebla unijnego po szczebel lokalny.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie specyfiki systemu instytucjonalnego wpływającego na zrównoważony rozwój obszarów wiejskich, a także próba nakreślenia struktury instytucjonalnej w kontekście tego rozwoju. Przedstawiona została hipoteza, że w strukturach instytucjonalnych sektor publiczny wyrażony przez administrację samorządową jest ważnym promotorem rozwoju zrównoważonego, jednak przestrzeń geograficzna różnicuje jego wpływ.

Weryfikację i kwantyfikację przyjętego problemu badawczego oparto na wielowymiarowej analizie badanych zjawisk, wykorzystując w tym celu badania empiryczne gmin oraz materiał statystyczny z Banku Danych Lokalnych GUS. W oparciu o materiał statystyczny GUS określono poziom zrównoważonego rozwoju wszystkich gmin w Polsce¹, a następnie wybrano do badań empirycznych 49 gmin z trzech podregionów białskiego, puławskiego i wrocławskiego – o różnym poziomie zrównoważenia. Najwyższy poziom zrównoważenia reprezentowały gminy z podregionu białskiego, najmniej korzystną sytuację miały gminy z podregionu puławskiego.

Badania ankietowe prowadzone były w urzędach gmin w 2014 r. pod kierunkiem dr hab. Danuty Kołodziejczyk w ramach Programu Wieloletniego 2011–2014. Miały one na celu przedstawienie działań gmin na rzecz wdrażania zrównoważonego rozwoju.

1. Podejście instytucjonalne do koncepcji zrównoważonego rozwoju

Z rozważań na temat koncepcji zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich wynika, że określenie podstaw tego rozwoju wymaga identyfikacji oraz analizy istotnych elementów kształtujących rozwój obszarów wiejskich. Rozwój

¹ Poziom zrównoważonego rozwoju gmin został obliczony w oparciu o relacje między trzema poziomami rozwoju: gospodarczym, społecznym i środowiskowym, który został określony jako zestaw odpowiednich wskaźników. Do obliczenia syntetycznego wskaźnika poziomu rozwoju gospodarczego, społecznego i środowiskowego wykorzystano miarę rozwoju Z. Hellwiga – szerzej patrz Raport nr 104, s. 2–28, IERiGŻ PIB, Warszawa 2014.

ten rozpatrywany jako wspólny wynik kilku wymiarów. W badaniach najczęściej rozważany jest trójaspektowy (społeczny, gospodarczy i środowiskowy) wymiar zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, ale można też spotkać się z szerszym ujęciem tej koncepcji, m.in u Adamowicz, Dresler (2006), Wilkin (2003). Istota tkwi w ustaleniu zakresu tych wymiarów. Niezależnie od różnego definiowania zrównoważonego rozwoju na potrzeby niniejszego opracowania przyjęto, że istotę zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich można zdefiniować jako rozwój społeczno-gospodarczy zharmonizowany z rozwojem środowiska. W tym ujęciu, jak pisze Fiedor (2002), zharmonizowany oznacza zapewnienie w procesie wzrostu realizacji celów ekonomicznych i społecznych przy zachowaniu wysokiej jakości środowiska i dostępności jego zasobów z uwzględnieniem wymiaru czasowego i przestrzennego.

Badania prowadzone w IERiGŻ PIB (Raport nr 104/2014) wskazują, że tylko 20% gmin w Polsce w 2012 r. zbliżało się do zrównoważonego rozwoju. W pewnym stopniu potwierdzają one stwierdzenia Hirschmana (1958), że zrównoważony to stan w praktyce niemożliwy do osiągnięcia. Stwierdził on, że dysproporcje w rozwoju regionalnym dokonują się w wyniku koncentracji wzrostu gospodarczego w tzw. geograficznych centrach, które stanowią początek tego procesu. Nie ulega wątpliwości, że rozwój gospodarczy może stać się szansą zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, opartego na wzajemnych oddziaływaniach wzrostu zatrudnienia – zwiększenia dochodów mieszkańców – podniesienia popytu konsumpcyjnego – rozwoju usług publicznych (wzmocnienie potencjału społeczno-ekonomicznego układu lokalnego).

O zrównoważonym rozwoju decydują więc dwie grupy czynników. Z jednej strony istniejące zasoby (endogeniczne), z drugiej strony efektywne ich wykorzystanie – co jest zasługą istniejących instytucji. Nowa ekonomia instytucjonalna określa instytucje jako trwałe, prawne, organizacyjne i zwyczajowe uwarunkowania dla powtarzanych ludzkich zachowań i międzyludzkich interakcji (North 1995). Całość instytucji w danym kraju stanowi jego system instytucjonalny, który pozwala na przedstawienie oczekiwań i dążeń wszystkich grup biorących udział w procesie rozwoju obszarów wiejskich. W przypadku obszarów wiejskich ważną rolę odgrywa sprawny system instytucjonalny od szczebla uniijnego po szczebel lokalny, który można rozważać w aspekcie instytucji/organizacji funkcjonujących na danym obszarze oraz w aspekcie instytucjonalizacji, która warunkuje działania tych instytucji/organizacji poprzez określenie zasad ich funkcjonowania.

Integracja Polski z Unią Europejską przyniosła duże zmiany w systemie instytucjonalnym działającym na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich w Polsce. Głównym czynnikiem tych zmian było dostosowanie się polskiego prawodawstwa do regulacji prawnych obowiązujących w UE, utworzenie nowej struktury instytucjonalnej, wzrost znaczenia instytucji publicznych oraz poszerzenie uprawnień jednostek władz publicznej niższego stopnia. Wynikało to przede wszystkim z utrzymania się dużych różnic między obszarami w zakresie możliwości wdrażania koncepcji tego rozwoju. Ważne znaczenie ma też zintegrowane podejście instytucjonalne oraz odpowiednie mechanizmy wdrażania tej koncepcji na poziomie wspólnotowym, krajowym, regionalnym, jak i lokalnym. Dlatego też stworzono ramy strategiczne wobec wszystkich funduszy w celu wsparcia zrównoważonego rozwoju regionalnego nakreślonego w skali całej Unii Europejskiej *Europa 2020 – strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*. Wyznaczone przez instytucje unijne cele rozwoju obszarów wiejskich zostały włączone do krajowych planów strategicznych państw członkowskich. Plany te muszą być zatwierdzone przez Komisję Europejską zanim państwo przedłoży swoje szczegółowe programy rozwoju obszarów wiejskich.

Analizując ostatnie programy rozwoju obszarów wiejskich z uwzględnieniem koncepcji zrównoważonego rozwoju przedstawione przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW)² i Ministerstwo Rozwoju Regionalnego (MRR)³ można zauważyć, że nastąpiło skoordynowanie wielu działań w odniesieniu do trzech aspektów rozwoju tych obszarów. Zastosowane podejście może wzmocnić instrumenty wspierające działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich i umocnić mechanizmy koordynacyjne między MRiRW i MRR (obecnie Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju – MIiR).

W systemie instytucjonalnym UE w kontekście zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich najważniejszą rolę odgrywa Komisja Europejska. Pełni ona rolę koordynacyjno-zarządzającą funduszami unijnymi, a także monitoruje ich praktyczną realizację przez państwa członkowskie. Jako najważniejsze instytucje decyzyjne szczebla krajowego należy wymienić MRiRW, które odpowiada za realizację polityki rządu na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich.

² Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa przyjęta przez Radę Ministrów 25 kwietnia 2012 r.

³ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie, przyjęta przez Radę Ministrów 13 lipca 2010 r.

skich oraz MRR pełniące koordynującą rolę w zakresie realizacji celów polityki zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Oba ministerstwa współpracują ze sobą oraz z szeregiem instytucji z uwzględnieniem zasady subsydiarności. Działalność MRiRW we wdrażaniu zrównoważonego rozwoju wspiera przede wszystkim Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich (KSOW), Ośrodek Doradztwa Rolniczego (ODR) czy Krajowa Izba Rolnicza (KIR).

Pełnią one funkcję doradczo-informacyjną, a poprzez swoje oddziały w terenie przyczyniają się do koordynowania wszelkich inicjatyw na rzecz wspierania i upowszechniania idei zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich.

Aktywizowanie podmiotów gospodarczych zaangażowanych w ten rozwój oraz tworzenie korzystnych warunków zrównoważonego rozwoju polskiej gospodarki ma również Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, a podległe jej organizacje: Krajowy System Usług dla Małych i Średnich Przedsiębiorstw i Krajową Sieć Innowacji oraz terenowe oddziały stymulują i kreują postawy przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.

Decyzje dotyczące zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich podejmowane na poziomie europejskim i krajowym wdrażane są przede wszystkim przez władze samorządowe na poziomie regionalnym i lokalnym w oparciu o ustawy o samorządzie województwa z dnia 5 czerwca 1998 r. (Dz.U. Nr 91, poz. 576 z późniejszymi zmianami), ustawy o samorządzie powiatowym z dnia 5 czerwca 1998 r. (Dz.U. Nr 91, poz. 578 z późniejszymi zmianami) oraz ustawy o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. (Dz.U. Nr 16 poz.95 z późniejszymi zmianami). Z powyższych aktów prawnych wynika przede wszystkim, że rozdział zadań pomiędzy województwo, powiat i gminę – w poszczególnych dziedzinach rozwoju obszarów wiejskich w kierunku zrównoważenia – wynika przede wszystkim z ich przestrzennego zasięgu oddziaływania. Najważniejszą rolę w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich na etapie zarówno programowania, jak i realizacji odgrywa samorząd gminny – jako organizator, finansista, doradca i koordynator rozwoju.

2. Działalność samorządu gminnego w procesie zrównoważonego rozwoju

W związku z tym, że zrównoważony rozwój ma swój wymiar lokalny, istotne jest zwrócenie uwagi na samorząd gminy – jako główny podmiot tworzący uwarunkowania do tego rozwoju. Władze lokalne, kreując warunki do rozwoju zrównoważonego, powinny dostrzec przede wszystkim:

- zasady zrównoważonego rozwoju, tj. efektywne oraz celowe wykorzystanie endogenicznych czynników rozwoju;
- specyfikę posiadanych zasobów, przy określeniu strategicznych celów;
- możliwość zapewnienia przez prowadzoną działalność efektywnej ochrony środowiska przyrodniczego i minimalizowania negatywnego wpływu prowadzonej działalności na środowisko przyrodnicze. W tym kontekście środowisko traktowane jest jako swego rodzaju zasób mający określoną wartość i warunkujący rozwój społeczno-gospodarczy gminy, czyli zachowanie przyrodniczych podstaw rozwoju gospodarki i społeczności;
- mentalne i instytucjonalne bariery wdrażania koncepcji zrównoważonego rozwoju; za jej wdrażanie odpowiedzialne są również podmioty gospodarcze działające na danym obszarze oraz społeczność lokalna.

Z rozważań nad zrównoważonym rozwojem wynika, że jest on strategią, która określa kierunki działań i ograniczenia co do eksploratorskiego podejścia do lokalnych zasobów środowiska. To lokalne władze są najlepiej zorientowane w uwarunkowaniach ekonomicznych, ekologicznych i społecznych danego obszaru. Podstawowym zadaniem władz samorządowych jest więc podejmowanie takich działań, które nakierowane są na aktywowanie endogennego potencjału społecznego po to, by stworzyć lokalny klimat do rozwoju zrównoważonego.

Wdrożenie i utrzymywanie zrównoważonego rozwoju przez samorządy wymaga stworzenia odpowiedniej jakości infrastruktury związanej z otoczeniem instytucjonalnym. Polityka inwestycyjna w zakresie infrastruktury stanowi domenę działalności władz lokalnych. Niestety ze względu na wysokie koszty inwestycji infrastrukturalnej nie każda gmina może sfinansować wydatki z własnych dochodów. Powoduje to, że niedoinwestowanie w zakresie infrastruktury odpowiednio do zgłaszanych potrzeb rośnie i staje się barierą we wdrażaniu koncepcji zrównoważonego rozwoju. W tej sytuacji pomoc państwa i szukanie środków pozabudżetowych na rozwój infrastruktury na obszarach wiejskich warunkuje rozwój zrównoważony. Władze lokalne mają większą możliwość korzystania ze środków zewnętrznych na rozwój infrastruktury, dostępnych wyłącznie dla samorządów. Są to głównie środki unijne pozyskane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, Regionalnego Programu Operacyjnego czy Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. W latach 2006–2012 stanowiły one w dochodach ogólnych gmin w kraju od 0,2% w gminie Nieszawa woj. kujaw-

sko-pomorskie do 42,7% w gminie Uniejów woj. łódzkie, średnio w kraju około 4,5% dochodów ogólnych wszystkich gmin w Polsce⁴.

Znacznie większą zależność wpływu środków unijnych na poziom rozwoju infrastruktury zauważono w przypadku infrastruktury technicznej ($r = 0,65$) niż społecznej ($r = 0,54$)⁵. Wynika to z tego, że infrastruktura techniczna bardziej niż społeczna wpływa na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego gmin. Ta druga jednak, oddziałując na warunki życia i pracy ludzi, stymuluje wiele pośrednich zmian gospodarczych i przyczynia się do trwałego rozwoju układów lokalnych, tworząc znaczną liczbę miejsc pracy dla społeczności. Oznacza to, że rozwój społeczno-gospodarczy stwarza materialne podstawy rozwoju infrastruktury społecznej, natomiast rozwój infrastruktury społecznej – poprzez wzrost poziomu efektywności kapitału ludzkiego i popytu na usługi społeczne – przyspiesza rozwój społeczno-gospodarczy.

W świetle powyższych rozważań działania gmin w zakresie rozwoju infrastruktury stanowią poważne wyzwanie rozwoju zrównoważonego, zwłaszcza w kontekście poprawy jakości życia mieszkańców. Analizując materiał empiryczny z 49 gmin, dokonano hierarchizacji działań władz samorządowych mających znaczenie w stymulowaniu rozwoju infrastruktury jako głównego czynnika rozwoju zrównoważonego. Są to:

1. Utrzymanie wydatków inwestycyjnych na poziomie około 20% wydatków ogólnych, w ostatnich latach średnio w kraju około 21%. Najwyższe wydatki inwestycyjne miały gminy z podregionu bialskiego, średnio około 25% wydatków ogólnych.
2. Pozyskiwanie zewnętrznych środków finansowych na rocznym poziomie około 8% dochodu gminy, w ostatnich latach średnio w kraju około 4,5% i prowadzenie elastycznej polityki w zakresie podatków lokalnych. Najwięcej środków unijnych na rozwój infrastruktury pozyskiwały gminy z podregionu bialskiego, stanowiły one około 10,7%, analogiczne wartości z podregionu puławskiego 7,4% i włocławskiego 6,7%.

⁴ Badania wykazały (Raport nr 104 IERiGZ PIB), że gminy o wyższym poziomie zrównoważonego rozwoju są bardziej skuteczne w pozyskiwaniu środków unijnych, o czym świadczy niewielka dodatnia (ale istotna) korelacja między tymi środkami w budżecie gminy a poziomem jej zrównoważonego rozwoju.

⁵ Poziom rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej został określony dla roku 2012 w oparciu o miarę rozwoju Z. Hellwiga. Do określenia infrastruktury technicznej wykorzystano zmienne z zakresu sieci wodociągowej, kanalizacyjnej, gazowej oraz dróg gminnych, infrastruktury społecznej, zmienne, szkolnictwa podstawowego i gimnazjalnego, placówek przedszkolnych, opieki zdrowotnej i kultury.

3. Pozyskiwanie kredytów na rozwój infrastruktury – obecnie zgodnie z indywidualnym wskaźnikiem zadłużenia (IWZ). Badania wykazały, że 63% badanych gmin ma zaciągnięty kredyt inwestycyjny.
4. Uchwalenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego sprzyjającego inwestowaniu. 48% badanych gmin ma taki plan zagospodarowania przestrzeni – ze wskazaniem terenów inwestycyjnych. Znacznie wyższy odsetek gmin, które miały plan zagospodarowania przestrzennego, był w podregionie puławskim.
5. Współpraca między samorządami terytorialnymi przy realizacji przedsięwzięć infrastrukturalnych. Taką współpracę prowadzą zaledwie 3 gminy.
6. Wykonywanie zadań samorządu na podstawie ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym. Podobnie jak w skali kraju, taką formę działalności zaakceptowało niewiele gmin – zaledwie trzy.

Z powyższej hierarchizacji działań wynika, że na pierwszy plan wysuwają się działania związane z sytuacją ekonomiczną gmin, pozostawiając w cieniu inne. Niestety brak jest podejmowania działań usprawniających funkcjonowanie gminy, które mogłyby przyczynić się do efektywnego wykorzystania nagromadzonego majątku w infrastrukturze.

W związku z pojawieniem się nowych uwarunkowań społeczno-gospodarczych, samorząd gminny zgodnie z zapisami ustawy o samorządzie gminnym powinien dostosować plany rozwojowe do aktualnej sytuacji w kraju. Posiadanie jej ma więc istotne znaczenie dla skutecznego rozwoju gminy. Ważną cechą działań na rzecz lokalnego rozwoju jest budowanie programów w sposób partycypacyjny, bazujący na lokalnych pomysłach znajdujących wsparcie wśród lokalnej społeczności. Dzięki takiemu podejściu tworzy się sieć instytucji i grup nieformalnych wspierających rozwój lokalny i zacieśnia się współpraca pomiędzy różnymi instytucjami, a społecznością. Jedynie zintegrowane grupy formalne i nieformalne mogą wspólnie planować i osiągać zamierzone cele. Aby taka zintegrowana społeczność powstała, lokalna władza powinna położyć duży nacisk na organizowanie systemu wsparcia instytucjonalnego, szczególnie na rzecz wdrażania koncepcji zrównoważonego rozwoju.

W każdej gminie powinien powstać również lokalny program działań na rzecz zrównoważonego rozwoju, tzw. lokalna Agenda 21. Niestety, realizacja założeń Agendy 21 podpisanej przez Polskę w 1995 r. nie przebiega pomyślnie. Wśród 49 badanych gmin 80% ma aktualną strategię rozwoju, ale żadna gmina nie posiada programu Agenda 21. Ważne jest, by poszczególne gminy starały się

znaleźć odpowiednie siły napędowe w poszczególnych obszarach działań, które muszą być dostosowane do uwarunkowań i możliwości. Dlatego główne kierunki rozważań nad zrównoważonym rozwojem powinny koncentrować się na tym, w jaki sposób można pobudzić rozwój w poszczególnych aspektach czy też niwelować nierównowagi i niekorzystne tendencje w tych obszarach.

Podsumowanie

Podstawowym celem opracowania było pokazanie instytucjonalnego wymiaru procesu zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Instytucja ma szerokie znaczenie nie tylko w kontekście struktur instytucjonalnych, ale także w odniesieniu do dóbr i usług, na które wpływ mają te struktury instytucjonalne (mechanizmy ich funkcjonowania). Przedstawione w opracowaniu wyniki badań potwierdzają przyjętą hipotezę, że proces zrównoważonego rozwoju zależy przede wszystkim od zdolności instytucjonalnej administracji publicznej do zarządzania rozwojem. Dlatego istotną rolę sektora publicznego jako głównego koordynatora zrównoważonego rozwoju jest tworzenie struktur instytucjonalnych w postaci partnerstwa z sektorem prywatnym i sektorem społecznym. Bez partnerstwa międzysektorowego nie można wdrażać zrównoważonego rozwoju. Badania ankietowe samorządów lokalnych w trzech podregionach prowadzone pod kątem współpracy na rzecz wdrażania koncepcji zrównoważonego rozwoju pokazały, że wysiłki w tym kierunku są niewielkie.

Bibliografia

- Borys T., *W stronę zrównoważonego rozwoju polskich gmin i powiatów*, w: *Zarządzanie zrównoważonym rozwojem. Agenda 21 w Polsce – 10 lat po Rio*, red. T. Borys, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok 2003.
- Daly H., *Sustainable growth: an impossibility theorem*, w: *Valuing the earth economics, ecology, ethics*, MIT Press, Cambridge MA 1993.
- Fiedor B., *Teoria trwałego rozwoju (ekorozwoju) jako krytyka neoklasycznej ekonomii środowiska i wzrostu gospodarczego*, w: *Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych*, red. B. Fiedor, C.H. Beck, Warszawa 2002.
- Hirschman A., *Strategy of economic development*, Yale UP 1958.
- Instytucjonalne uwarunkowania rozwoju infrastruktury jako głównego czynnika zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*, red. D. Kołodziejczyk, M. Gospodarowicz, Raport nr 104, Program Wieloletni 2011–2014, IERiGŻ PIB, Warszawa 2014.
- Kozłowski S., *W drodze do ekorozwoju*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.

- Ocena oddziaływania na środowisko w zarządzaniu zrównoważonym rozwojem*, red. P. Mickiewicz, M. Nowak, M. Kielsznia, S. Gawłowski, Studia i Monografie nr 34, Łódź–Warszawa 2012.
- North D., *New Institutional Economics and Development*, w: *Reinventing the Commons, The Book of Abstracts, The International Association for the Study of Common Property*, Norway 1995.
- Poskrobko B., *Paradygmat zrównoważonego rozwoju jako wiodący kanon w badaniu nowych obszarów ekonomii*, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko 3 (46), Białystok 2013.
- Rogall H., *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka*, Zysk i S-ka, Poznań 2010.
- Słodowa-Helpa M., *Rozwój zintegrowany, warunki, wymiary, wyzwania*, CeDeWu, Warszawa 2013.
- Stanny M., Czarnecki A., *Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich Zielonych Pluc Polski. Próba analizy empirycznej*, IRWiR PAN, Warszawa 2011.
- Zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy jednostek samorządu terytorialnego*, red. E. Sobczak, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2014.

Institutional dimension of the process of sustainable development of rural areas in Poland

Summary

This paper presents the institutional conditions for sustainable development of rural areas in Poland. Institutional structures are systemic and dynamic, and by interacting with the socio-economic processes in rural areas they strengthen or weaken the process of their sustainable development. It has been found that within the public sector institutional structures represented by the local administration are an important promoter of sustainable development in rural areas. This paper also presents the main activities of this sector as an organizing, financing, advising and coordinating entity of sustainable development in rural areas. Finally, it outlines the institutional structure supporting the discussed development.

Translated by: *Danuta Kołodziejczyk*